

Куликовська Вікторія Станіславівна
завідувач відділу технічних досліджень документів
лабораторії криміналістичних видів досліджень
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
м. Київ, Україна

ВСТАНОВЛЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ВИКОНАННЯ РЕКВІЗИТІВ В ДОКУМЕНТАХ, ЯК ОДИН З ПІДХОДІВ ДО ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧІ ПО ВСТАНОВЛЕННЮ ВІДНОСНОЇ ДАВНОСТІ ВИКОНАННЯ РЕКВІЗИТІВ В ДОКУМЕНТАХ. СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ МОНТАЖУ У СУДОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ДОКУМЕНТІВ

Основне призначення документа – бути джерелом оперативної інформації у певний період часу.

Найбільш поширеним розумінням документа, є розуміння його як письмового носія інформації, що засвідчує факти виникнення, існування, зміни чи припинення будь-яких прав та обов'язків.

У нормативно-правовій системі документ сприймається як джерело права, що підтверджує наявність у суб'єкта певних прав і обов'язків. Фактично документ – це матеріальний об'єкт, що містить інформацію, яка має юридичне значення. Своєрідність поняття документа у системі процесуальних відносин полягає у тому, що – під час попереднього розслідування і судового розгляду, документи виступають як особливий вид (джерело) доказів.

Незважаючи на розвиток в останнє десятиріччя системи електронного документообігу, документи на паперових носіях, як і раніше, залишаються домінуючими, а в таких галузях, підгалузях права як сімейне, спадкове, що засвідчують ті чи інші відносини є лише документи на паперових носіях, оформлені відповідним чином. У системі договірних відносин письмові документи – оригінали також мають пріоритет перед електронними, особливо з огляду на колосальну кількість різноманітних фальсифікацій у системі електронного документообігу та складність їх виявлення.

Експертиза встановлення відносної давності виконання реквізитів документів є частиною предмета судово-технічної експертизи документів і пов'язана з вирішенням діагностичних задач, що полягає у встановленні на основі спеціальних знань фактичних даних про тимчасові обставини виготовлення документа, поєднує в собі встановлення абсолютної давності виконання реквізитів та встановлення хронологічної послідовності виконання реквізитів.

Для встановлення відносної давності виконання реквізитів в документах використовують два шляхи:

1) визначення конкретного часу (тобто абсолютної давності) виконання кожного з реквізитів (друкованого тексту, відтиску печатки, підписів та рукописних записів) з послідуєчим співставленням отриманих результатів відповідно між собою і встановленням, таким чином, відповідності між часом

виконання підписів і рукописних записів, часом нанесення відтиску печатки і часом друкування тексту;

2) встановлення хронологічної послідовності виконання реквізитів в документі.

Перший шлях, який полягає у встановленні часу виконання кожного реквізиту документу при проведенні експертних досліджень, має свої суттєві обмеження – при неможливості встановити час виконання хоча б одного з реквізитів, вирішення питання стає неможливим або його вирішення буде не повним, а експертний висновок може втратити своє доказове значення.

Другий шлях докорінно інший та полягає у встановленні, який саме з реквізитів виконаний раніше по відношенню до іншого (інших) і не потребує встановлення абсолютного часу кожного реквізиту.

Встановлення послідовності виконання реквізитів документу шляхом дослідження місць їх взаємних перетинів дає змогу встановлювати факти внесення змін до первісного змісту документу шляхом дописки, а також може вказувати на виконання документу шляхом монтажу з використанням окремих реквізитів, які не належать цьому документу (наприклад використовується аркуш паперу із вже існуючими на ньому реквізитами – підпис, відтиск тощо).

Потреба у проведенні такої експертизи виникає у широкому колі справ, що з фальсифікаціями документів як у сфері комерційних (підприємницьких, кредитно-фінансових), і спадкових, сімейних та інших правовідносин.

Криміналістичне значення закономірностями даної експертизи є:

- механізму взаємодії об'єктів (порядку («природного», «неприродного») виконання реквізитів у документі);
- відповідності (невідповідності) часу виконання окремих реквізитів порівняно, дати зазначеної у документі.

У коло завдань експертизи, що розглядається, входить вирішення наступних питань:

– у який час виконані (або яка відносна давність виконання) у документі: – друкований текст та записи, підписи; – рукописні записи та підписи; – друкований текст та відбиток друку (штампа, факсиміле); – рукописний запис, підпис та відбиток печатки (штампа, факсиміле); – два рукописні записи;

– у якій послідовності виконані реквізити у документі, зокрема. у разі внесення змін до змісту документа - який із записів виконувався першим, з яким інтервалом часу;

– чи виготовлений документ, поданий як оригінал, шляхом монтажу з використанням окремих реквізитів, які не належать цьому документу.

У судово-технічній експертизі документів поняття монтажу з'явилося з появою в офісах електрофотографічних копіювальних пристроїв. Тому традиційно вважалося, що сфальсифіковані документи шляхом монтажу є лише копіями документів. Проте, виготовлені шляхом монтажу документи можуть бути як копіями, тобто видаватися за копії начебто реально існуючих документів, так і «оригіналами» (видаватися за існуючі документи).

У сучасних умовах розвиненості комп'ютерних технологій, текстових та графічних редакторів комп'ютерних програм, монтажем документу є його виготовлення шляхом підбору і поєднання частин існуючих документів один з одним або з новими спеціально для цього створеними реквізитами з метою надання їм вигляду єдиного документа.

В процесі монтажу виготовляється новий документ, який видається за існуючий та оформлений у відповідності до встановлених певних норм діловодства, при якому саме в якості «монтажних одиниць» використовують фрагменти існуючих документів або до фрагментів існуючого(чих) документа(ів) додають нові реквізити.

Об'єктом дослідження у встановленні факту виготовлення документу шляхом монтажу є документ в цілому, як єдина інформаційна система.

Виготовлення документу шляхом монтажу не слід плутати із зміною його первинного змісту. Різниця цих понять (монтажу і зміни первинного змісту) полягає в тому, що при зміні змісту документа його матеріальна основа зберігається (сукупність реквізитів в документі), а також зберігається його офіційне існування в певному інформаційному просторі (назва, призначення тощо). Найчастіше вирішення такої задачі полягає з вирішенням послідовності виконання реквізитів (відносної давності).

Аналізуючи конкретну ситуацію, для вирішення задачі по встановленню факту монтажу документа експерту необхідно встановлювати не лише механізм, але і послідовність певних дій, які призвели до наявного результату.

На теперішній час документи, що виготовлені шляхом монтажу, слід поділити на два основних види:

1. копії неіснуючих оригіналів документів;
2. документи «оригінали», які видаються за існуючі документи.

Монтаж документів, які надаються у вигляді копій може бути:

1.1. технічний (поєднання різних частин документів, або навпаки видалення якогось з реквізитів) шляхом неодноразового копіювання, з використанням проміжних копій, з метою надання їм вигляду цільного документа.

1.2. комп'ютерно-технічний (створення документа в електронному вигляді) з використанням певних реквізитів або їх фрагментів в існуючих документах шляхом сканування та обробки отриманих зображень за допомогою текстових та графічних редакторів комп'ютерних програм з послідовним друком їх на папері.

До способів монтажу документів, що видаються за оригінали, відноситься:

2.1. поєднання в один документ частин різних документів однакових за видом чи назвою шляхом механічного видалення одних та внесення інших фрагментів.

2.2. виконання нового тексту на аркуші, який вже містить так звані завіряльні реквізити (підписи, записи, відтиски печаток і штампів тощо), які належали іншому документу. Такий монтаж може бути відтворений шляхом виконання на вільному (зворотному) боці аркушу іншого документа з вже

виконаними на ньому частинами тексту і завір'яльними реквізитами (підписами, відтисками печаток) нового тексту.

Для встановлення того, що саме таким способом відбувся монтаж документу необхідно вирішувати ряд питань:

- чи виконувався текст на лицевому та зворотному боках на одному чи різних принтерах;
- встановити відносну давність (хронологічну послідовність) виконання реквізитів.

Встановлені в ході дослідження ознаки, дають змогу розглянути систему таких ознак, які вказують на виготовлення документу шляхом монтажу.

Такі випадки на сьогоднішній час зустрічаються в експертній практиці регулярно (найчастіше це договори або протоколи зборів). В кожному конкретному випадку висновок експерта залежить від того чи вдасться йому на підставі побудованого логічного ланцюга з встановлених фактів, дійти до аргументованого висновку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куликовська В. С. Встановлення послідовності виконання реквізитів в документах, як один з підходів до вирішення задачі по встановленню відносної давності виконання реквізитів в документах. Особливості існуючих методів. Криміналістика і судова експертиза : міжвід. наук.-метод. зб. Київ, 2018, Вип. 63. 408 с.
2. Торопова М. В. Криминалистическая экспертиза установления относительной давности выполнения реквизитов документов : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.12. Москва, 2014. 201 с.
3. Куликовська В.С. Сучасне розуміння монтажу у судово-технічній експертизі документів : Криміналістика і судова експертиза : міжвід. наук.-метод. зб. Київ, 2021, Вип. 66. 1072 с.